INTEGRACIÓ DELS IMMIGRANTS I LEGISLACIÓ LINGÜÍSTICA A CATALUNYA [1]

Albert BASTARDAS I BOADA

Centre International de Recherche sur le Bilinguisme, Quebec.

En el moment històric actual, amb un cert grau d'autogovern dins d'un sistema democràtic i amb uns objectius definits com de (re)construcció nacional, Catalunya ha de fer front a un fenomen que, si bé no desconegut en el seu passat, ha adquirit per les seves extraordinàries proporcions una importància decisiva en tots els ordres de la vida del país: la immigració procedent, en la seva gran majoria, de terres castellanoparlants de la resta d'Espanya. La promulgació de la *Llei de Normalització Lingüística a Catalunya* (D.O.G. n. 322, del 22-4-1983) marca les línies fonamentals de la política lingüística que hom seguirà durant els pròxims anys i incideix, doncs, de ple en un dels aspectes considerats generalment més importants en relació als immigrants a Catalunya: la seva assimilació lingüística. En aquest treball examinarem la dinàmica general dels processos assimiladors i les previsions que en aquest sentit conté l'esmentada Llei del Parlament de Catalunya.

Al llarg del text, utilitzarem amb el mateix significat els rètols «Integració» i «Assimilació» per designar el procés global que ens interessa i que, des de la Sociolingüística, ha estat anomenat «Substitució lingüística» *(Language Shift)*.

1. *L'assimilació dels immigrants*

Ha estat la sociologia nord-americana la que principalment ha produït els conceptes fonamentals que es refereixen als processos d'inserció social de les poblacions migrants dins de les societats receptores. Malgrat les diferents descripcions i explicacions, sembla haver-hi consens general en el fet de considerar que en entrar en contacte dos grups culturals diferents s'inicia un

1. El present estudi ha estat possible gràcies a una beca de la Fundación Juan March.

procés d'intercanvi i d'aproximació en més o menys grau. Amb el temps pot produir-se algun tipus de transmissió de característiques uniformants per part de tots els grups en contacte, procés que demana normalment una evolució gradual i recíproca, i en el qual no és sempre la cultura del grup principalment dominant la que sobreviu.

Aquest procés temporal fou explicat per Duncan, Galitzi, Hitti i altres, als Estats Units, a la meitat de la dècada dels vint, com el cicle d'assimilació en tres generacions. En la primera generació, tot i que ja es registren algunes assimilacions completes, la majoria adopta solament alguns costums econòmics i socials. La segona generació és vista com una generació-pont, és a dir, rep per via familiar la cultura dels pares però, principalment per mitjà de l'escolarització i posteriorment per la seva entrada en el món laboral, adquireix una cultura i un conjunt de valors mixtos. En la tercera, la generació assimilada, altra vegada amb les pressions de la societat receptora, abandonarà definitivament la cultura d'origen i es fondrà del tot dins del grup majoritari (Price, 1969:204).

2. *El procés de substitució lingüística*

L'intercanvi cultural i la interdependència econòmica, política i social de les collectivitats que viuen en un mateix territori fa necessària l'existència d'alguna forma d'intelligibilitat mútua. Poden comunicar-se a través de gestos, per mitjà d'una tercera llengua, aprenent l'idioma de l'altre grup, o construint-ne un d'original a base de simplificacions d'una de les llengües en contacte tot afegint-hi característiques de l'altra (codi resultant conegut per *pidgin*). Si s'opta per l'ús del llenguatge oral —la cosa més probable— alguna forma de bilingüisme serà el producte inevitable d'aquesta situació de contacte lingüístic. Aquest bilingüisme, però, pot variar molt en la seva freqüència real i en el grau de presència en cada grup de llengua diferent en contacte.

En aquestes situacions un grup es troba generalment en una posició més favorable que l'altre o que els altres. Aquest factor farà, molt probablement, que una llengua es trobi també en una posició més preeminent en l'economia, en l'administració, en el sistema escolar i, en general, en tot el conjunt social.

Segons Stanley Lieberson no és freqüent de trobar un bilingüisme generalitzat en la totalitat dels individus que pertanyen a collectivitats de residència co-territorial. Les causes d'aquesta situació són inherents a la pròpia configuració d'aquest fet social: si el bilingüisme creix entre els A, es redueix la necessitat dels B d'aprendre A, ja que augmenta la possibilitat dels monolingües B d'usar la seva llengua primera en la comunicació amb el nadius de A. Aquest bilingüisme entre alguns A, pel fet de reduir les oportunitats dels B d'aprendre A, augmentarà la necessitat de bilingüisme entre els seus compatriotes de A que havien restat monolingües (1970:10).

Aquesta situació bilingüe pot tenir tres desenllaços possibles: 1) pot pro-

veir el mecanisme que dugui a una creació d'una població monolingüe (tindríem, llavors, un fenomen de substitució lingüística *(language shift)*; 2) pot ser en ella mateixa un bilingüisme estable, un *end product,* és a dir, pot haver-hi bilingüisme suficient per fer que una població amb diferents llengües maternes mantingui el sistema social, sense que aquest estat de bilingüisme porti a la pèrdua de la llengua primera en la pròxima generació; 3) pot ser que els parlants d'una de les llengües comencin a utilitzar una forma simplificada de la llengua de l'altre grup *(pidginization),* la qual, a la vegada, sigui transmesa als fills en forma de llengua materna (fenomen anomenat *creolization*) (Lieberson, 1965:133).

Es produirà el desenllaç 2) —serà un *end product*— si la llengua primera dels pares bilingües és la que continua essent transmesa com a tal primera llengua als seus fills. Pel contrari, la situació de bilingüisme serà només una etapa intermèdia que porti al desenllaç 1) —substitució lingüística— si és la *segona* llengua dels pares bilingües la que és traslladada com a primera llengua als seus descendents directes. Cal veure molt clar, doncs, que les causes de la situació de bilingüisme i les de la retenció de la llengua materna no són simplement les mateixes. En una situació multilingüe, l'adquisició d'una segona llengua és, òbviament, el primer pas necessari per fer possible el procés de substitució, però, també seguint Lieberson, el bilingüisme és un requisit necessari, però no suficient, per al canvi de llengua entre generacions. Cal, també, que els pares bilingües triïn de fer pujar els seus fills en la segona llengua que ells van aprendre (1970:236).

Normalment —i d'acord amb la descripció general de Duncan i altres abans esmentada— també el procés de substitució lingüística té lloc durant un període de tres generacions, si no és que alguns factors importants que promoguin el manteniment del codi lingüístic propi entrin en joc. Generalment la primera generació aprèn ja en algun grau la llengua del grup receptor. Als Estats Units, per exemple, la segona generació és, en general, bilingüe, i utilitza la llengua del grup immigrant (o totes dues, o una barreja) a casa i en la comunitat «ètnica», però fa servir l'anglès a l'escola i en el tracte amb membres d'altres grups culturals. En la tercera, o quarta, generació es produeix doncs, la substitució.

Cal també tenir en compte, però, que un procés de substitució pot ser frenat, o si més no retardat, per la mobilització eficaç dels sentiments envers la llengua en perill. Aquesta acció, doncs, pot determinar una situació de bilingüisme a llarg termini en la qual cada llengua serveix, generalment, per a una funció específica. Vet aquí perquè moltes profecies sobre la mort imminent d'una llengua hagin resultat ser falses (Weinreich, 1968:113).

3. *El procés de bilingüització*

L'adquisició i ús de la llengua segona és, com hem vist, el punt de partida crucial en un procés de substitució (o assimilació) lingüística. A la llengua apresa en la família unilingüe s'hi afegeix el codi adquirit a l'exterior, en el

medi social. En el cas de la família bilingüe, l'aprenentatge dels dos idiomes ja s'haurà produït a llar familiar.

La forma de bilingüització social —oposada a la familiar— és la que es troba més sovint en les societats humanes, ja sigui a causa de fenòmens migratoris, a causa de la situació del grup com a minoria dintre d'una organització político-social regida per un grup majoritari de llengua diferent o per la utilització d'un idioma estranger (p. ex. colonial) com a llengua oficial de l'estat. Les dues primeres situacions les trobem avui a Catalunya, la tercera a qualsevol dels nous estats que van accedir recentment a la independència i que han conservat com a llengua oficial l'idioma de la potència estrangera anteriorment dominant. Totes tres situacions tenen en comú el fet d'un aprenentatge d'una llengua diferent a la usada en el context familiar.

La bilingüització pot arribar a diversos graus, segons els individus i segons les condicions sòcio-culturals a què han estat exposats. Podem distingir, així, entre l'*adquisició* i la *colloquialització* d'un sistema lingüístic determinat (Aracil, 1983:211). L'adquisició es divideix, també, en diferents capacitats: entedre/parlar i llegir/escriure, ja que *un gran número de razones nos incita a pensar que la aptitud para traducir un código es anterior y parcialmente independiente de la aptitud para codificar* (Weinreich, 1968:86). La capacitat de colloquialització exigeix, per ser desenvolupada, l'*ús* real del codi lingüístic en qüestió en la relació personal. És, doncs, molt diferent *saber* un idioma o *usar* aquest idioma. D'altra banda, el nivell de competència lingüística depèn també de la funció de la llengua, és a dir, *des usages que le bilingue fait de la langue et des conditions dans lesquelles il l'a utilisé* (Mackey, 1975:27).

Els estudis fins ara existents sobre els processos de bilingüització social distingeixen dos grans blocs de variables que intervenen en aquest aprenentatge: els factors individuals i els factors socials. Pel que fa al primer bloc, els individuals, Mackey hi veu com a més importants la intelligència, la memòria, les actituds i la motivació (1975:27). Deixant de banda els dos primers, més personals i menys influïbles, les actituds lingüístiques han generat un bon grapat d'estudis que no semblen pas demostrar, fins ara, que siguin un factor amb un pes principal en el procés d'adquisició d'una llengua segona per via social. Al contrari, estudis ben seriosos fets a Irlanda semblen demostrar ben clarament que les actituds lingüístiques no exerceixen cap efecte independent sobre el comportament lingüístic de l'individu (Brudner, 1979:65). Quant a la motivació, com a factor individual, sembla també evident que la seva influència sigui més forta en l'adquisició de la primera llengua que en la de la segona, ja que els objectius vitals de la comunicació ja han estat assolits (Mackey, 1976:394).

Partint del fet que *cultural attributes occur not within a vacuum but within the restrictions imposed by an ecological setting and a social order* (Lieberson, 1970:VIII), les causes i els factors del procés de bilingüització extra-familiar han de ser buscades principalment en les condicions socials de l'existència quotidiana del grup o grups que hi intervinguin. Com a factors macro-socials que poden impulsar els processos de bilingüització, Mackey in-

dica l'ocupació i colonització d'un territori, el comerç, la superioritat demogràfica, la *puissance* i prestigi d'una llengua, la seva expansió, l'educació, la influència econòmica, la religió, i els mitjans de comunicació (1976:28ss).

Els pes i l'equilibri demogràfic dels grups tenen, en general, una intervenció extraordinària segons els resultats dels estudis canadencs de Lieberson, el qual troba que la composició d'una ciutat influencia no només les oportunitats d'un natiu francoparlant d'aprendre anglès, sinó també el *timing* de l'aprenentatge (1970:193). Sobre la immigració als Estats Units, el mateix autor declara que *there is some evidence to suggest that the absolute number of immigrants from a given group influences their propensity to acquire English* (1971:130).

Com ja es desprèn del que hem indicat a l'apartat n. 2, un altre aspecte de naturalesa quantitativa que és determinant en la bilingüització social és el nombre d'unilingües en cada una de les comunitats lingüístiques en contacte. Mackey el confirma amb els exemples d'Irlanda i el País de Galles: *Plus la différence en nombre et grande entre les deux communautés linguistiques, plus le pourcentage de bilingues dans la communauté minoritaire est élevé —si, toutefois, d'autres facteurs n'interviennent pas* (1976:29).

Per a la població principalment adulta, la necessitat de dominar l'altra llengua pot ser produïda no solament per raons de simple comunicació social sinó per la seva importància en l'avenç en l'escala social (Weinreich, 1953:78). Són raons d'aquesta mena les que expliquen la tendència dels immigrants a bilingüitzar-se més en anglès, encara que resideixin en una ciutat de majoria francòfona, com és el cas de Montreal. La motivació lingüística d'un immigrant no angloparlant està, doncs, basada fonamentalment sobre imperatius econòmics (Attar, 1977:30).

Els mitjans de comunicació, per la importància que han adquirit en la vida moderna, han de ser considerats, també, com una variable estructural d'importància en els processos actuals de bilingüització. Els estudis més recents sobre la seva influència lingüística (Ardanaz, 1975:XII, Ryu, 1977 i Smith, 1983) mostren la seva importància en el procés d'aprenentatge «informal» d'un idioma.

4. *La segona generació immigrant*

Com ja hem vist en parlar del procés de substitució lingüística, la situació típica d'una segona generació d'immigrants en un país de llengua diferent és la de bilingüisme. La primera generació, majoritàriament arribada ja en edat adulta, aprengué la llengua de la societat receptora a través dels contactes amb els parlants nadius, responent a la seva necessitat primària de sobreviure en un medi diferent i desconegut. Les necessitats econòmiques i socials van ser, doncs, els principals motors de la bilingüització, fos quin fos el seu grau. La segona generació, en canvi, si es donen unes condicions adequades, adquireix la llengua exterior gairebé sense adonar-se'n, per osmosi social amb el seu entorn. És, doncs, el context social de l'individu en l'etapa infantil i ado-

lescent el que influirà decisivament en l'adquisició i ús de la segona llengua. La competència dependrà enormement del grau d'exposició o contacte amb el nou idioma exterior. L'infant, doncs, estarà influenciat per l'ús lingüístic dels seus pares quant a la segona llengua, pel dels veïns, pel dels seus mestres i pel dels companys de l'escola i, en general, pel dels seus amics de la mateixa edat.

El pas per l'escola pot ser un gran factor per a la bilingüització de l'individu, principalment a causa de la llengua vehicular de l'ensenyament i de la interacció amb els altres companys que hi trobi. En el primer cas, el grau de bilingüització dependrà de les matèries que són ensenyades en cada una de les llengües i, igualment, del temps que s'haurà dedicat a cada llengua. En el segon aspecte, tot i que només la presència de l'altre grup lingüístic a l'escola no sigui garantia d'interacció, *un enfant qui, à l'école a l'occasion de s'identifier á un groupe d'enfants qui parle sa langue seconde comme langue maternelle pourra surmonter les désavantages d'un bilinguisme purement scolaire* (Mackey, 1976:381). La llengua dels contactes informals —de la relació amb el company, dels jocs a l'hora de l'esbarjo, etc.— és, doncs, un element primordial del procés de bilingüització. Mansour, en un treball sobre la integració dels immigrants egipcis als Estats Units, troba una associació significativa entre el nombre d'immigrants egipcis en una escola i el seu grau de bilingüització (1978). La composició lingüística de l'alumnat té, doncs, una importància insospitada.

Aquesta importància de la interacció espontània porta també a valorar la variable «amics» per a aquest grup generacional. Per al nen i per a l'adolescent la necessitat d'acceptació per part del grup de companys en les diferents ocasions en què l'individu s'hi relaciona és, doncs, un factor de la màxima importància que pot sobrepassar, fins i tot, el pes de la variable de la llengua usada en l'ensenyament. Així ho conclou Ardanaz: «*My ... studies ... have led me to conclude that relations with peers is the strongest of the socialization agents which lead to the acquisition of second language vocabulary. I would place the school as the second major agent* (1975:31-2).

5. *La bilingüització de la segona generació immigrant a Catalunya*

Un exemple de l'actual situació del procés de bilingüització dels fills dels immigrants castellanoparlants arribats a Catalunya, principalment des de la dècada dels 60, pot ser Vilafranca del Penedès. És, és clar, un cas situat en unes condicions més o menys òptimes dins de les tipologies que es troben avui a Catalunya segons el criteri de la composició demolingüística i molt diferent, doncs, d'una situació on predominessin els immigrants sobre els natius. Justament per això, però, és un baròmetre útil per a la nostra reflexió.

En un estudi fet el 1981 sobre els alumnes de F.P., B.U.P. i C.O.U. de les escoles d'aquesta vila (Bastardas, 1984) —on la proporció és de 60 % de nadius i 40 % d'immigrants en la població adulta— els resultats són clars a demostrar que la meitat d'aquesta segona generació immigrant no ha arri-

bat a un estadi de col·loquialització del català. En una vila, doncs, on tots els immigrants d'altres onades anteriors s'havien assimilat perfectament, fins i tot en la primera generació si havien arribat de petits, ens trobem ara amb una situació on la segona generació, si bé diu no tenir problemes en la comprensió del català, no en fa *ús real* (parlar-lo) sinó en la seva meitat. Segons els seus propis autojudicis, el 61 % declara *saber* parlar «bé» el català i un 32 %, «regular», però, l'*ús* —sinònim d'existència d'una llengua— oscil·la entre el 60 % en una classe feta en català (situació de màxima pressió formal) i el 45 % en una interacció amb un individu de l'altre sexe, catalanoparlant, per qui està interessat (context de pressió informal). És a dir, potser s'arriba a una *adquisició* completa del català («saber-lo»), però només un 50 % (en xifres rodones) el *col·loquialitza,* és a dir, l'usa, se'l fa seu normalment. La bilingüització, doncs, es queda a mig camí.

En coincidència amb altres estudis internacionals, el treball sobre Vilafranca del Penedès assenyala també com a factors més importants la composició del barri segons l'origen familiar (és a dir, lingüístic), les relacions d'amistat i companyia i la llengua vehicular de l'escolarització (tot i que aquesta darrera variable no sembla influir gaire en una autèntica col·loquialització). És a dir, la bilingüització depèn principalment de la quantitat i de la qualitat de la interacció amb catalanoparlants, forma tradicional de la integració dels immigrants a Catalunya. Donat que aquestes formes de relació són absents o quasi impossibles en les àrees de gran o absoluta majoria població immigrada, i també són rares les ocasions en què el català és usat com a llengua instrumental en les escoles d'aquestes àrees, hom pot imaginar-se'n les situacions resultants actuals.

És clar, doncs, que la situació actual de la segona generació immigrant a Catalunya no s'assembla gens a les descrites anteriorment, les quals es registren regularment en països d'immigració on l'idioma nacional és majoritari i hi funciona amb normalitat.

6. *La Llei de Normalització Lingüística i la política d'integració*

L'aprovació de l'anomenada Llei de Normalització Lingüística a Catalunya pel Parlament català, el 6 d'abril de 1983, significa la delineació d'una política lingüística determinada per a l'actual moment del país. Deixant ara de banda aquells aspectes més directament relacionats amb la protecció del dret dels catalanoparlants a l'ús de la seva llengua a Catalunya i amb la reglamentació estricta de l'ús oficial del català en l'Administrció, voldríem examinar, encara que fos breument, els continguts que la Llei preveu pal que fa als drets i deures dels immigrants i als aspectes d'impulsió de la presència pública del català en aquesta part del territori lingüístic que li és propi.

La presència dels immigrants majoritàriament castellanoparlants a Catalunya és ja reconeguda en el preàmbul, en el qual el legislador es dol del fet que durant molts anys Catalunya no els hagi pogut oferir estructures «que els haurien permès una incorporació i una aportació plenes a la societat ca-

talana, des de les seves pròpies identitats culturals, que la Generalitat reconeix i respecta». La legislació superior ja vigent, la Constitució i l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, consagren l'oficialitat del castellà —la llengua de la gran majoria dels immigrants a Catalunya— a tot el territori espanyol i, en conseqüència, a Catalunya. En aquest sentit, la Llei de Normalització Lingüística confirma el reconeixement de la garantia ja continguda en l'Estatut (Art. 3.3) de l'ús «normal i oficial del català i del castellà», política que presideix tots els altres articles de la Llei. Així els immigrants castellanoparlants a Catalunya tenen completament assegurada la seva «no discriminació per la llengua oficial que emprin (Art. 2.3), poden adreçar-se als tribunals per obtenir la protecció judicial del dret a emprar llur llengua (Art. 4.1), tenen el dret a relacionar-se en la seva llengua amb la Generalitat, l'Administració civil de l'estat, l'Administració local i les altres entitats públiques (Art. 8.1) així com amb l'Administració de Justícia (Art. 9.1). La Llei els reconeix també el dret a rebre el primer ensenyament en llur llengua habitual (Art. 14.2) i a expressar-s'hi també en l'ensenyament superior (Art. 16.1).

En el capítol dels «deures», els serà obligatori l'aprenentage del català a l'escola i, a la fi dels estudis bàsics, hauran de poder utilitzar-lo normalment i correctament, amb igualtat amb el castellà, factor també exigit si volen esdevenir mestres o funcionaris de l'administració autònoma.

D'altra banda, com a ciutadans d'aquest moment a Catalunya, seran exposats a les accions que emprenguin les institucions catalanes a fi d'augmentar la presència del català en la vida pública: «Normalitzar l'ús del català en tots els mitjans de comunicació social» (1.2.c), «Assegurar l'extensió del coneixement del català» (1.2.d), «Pla perquè la població prengui consciència davant la normalització de l'ús lingüístic a Catalunya» (27.1), «Foment de l'ús del català en les activitats mercantils, publicitàries, culturals, associatives, esportives i de qualsevol altra mena» (25.1). Tambe, a més, a l'escola poden trobar-se amb el català emprat progressivament a mesura que tots els alumnes el vagin dominant (14.5).

En resum, els immigrants d'altres terres d'Espanya a Catalunya gaudeixen d'una igualtat total de drets lingüístics teòrics amb els naturals de la zona.

7. *La Llei i el procés de bilingüització a Catalunya*

L'ús lingüístic és, en darrer terme, el que fa possible l'exposició al català o no —i, consegüentment, la bilingüització— de la segona generació dels immigrants castellanoparlants. En l'edat infantil i juvenil són habitualment considerats importants com a àmbits d'ús lingüístic la família, el barri o la població, l'escola (distingint el factor «professors» i el factor «companys»), les activitats d'esplai i relacions d'amistat, i hi podem assimilar també els mitjans de comunicació. La Llei de Normalització Lingüística a Catalunya toca tres d'aquests àmbits: l'escola, «companys» i «professors», i els mitjans de comunicació.

En l'article 14.5, aquesta disposició del Parlament de Catalunya preveu

que «L'Administració ha de prendre les mesures convenients perquè: a) els alumnes no siguin separats en centres diferents per raons de llengua». D'acord amb el que ha estat exposat a l'apartat n. 4 del nostre treball, aquesta norma és del tot necessària si es té en compte la gran importància que la possibilitat d'interacció amb individus de la seva mateixa edat catalanoparlants ocupa en el proces de bilingüització dels fills dels immigrants. Malauradament la majoria d'aquests infants de llengua primera castellana no podran ser afectats per aquesta variable ja que resideixen, principalment en les zones metropolitanes, en barris perifèrics d'àmplia majoria o de total composició immigratòria. El factor principal de bilingüització —segons es desprèn de diversos estudis— serà negat, així, a gran nombre de la segona generació immigrant a Catalunya per la força de la seva mateixa estructura sòcio-residencial.

Pel que fa a la llengua vehicular de l'ensenyament, és a dir, al factor «professor», la Llei és com a mínim ambigua, per no qualificar-la de contradictòria. El capítol dedicat a l'ensenyament comença amb una declaració de principis, «El català, com a llengua pròpia de Catalunya, ho es també de l'ensenyament en tots els nivells educatius» (14.1) i passa de seguida a l'establiment del «dret a rebre el primer ensenyament en [la] llengua habitual [dels infants], ja sigui aquesta el català o el castellá» (14.2). Aquest darrer article, doncs, sembla impossibilitar —almenys en tot el primer enseyament— qualsevol classe d'educació bilingüe, és a dir, d'ús de la llengua segona per explicar les matèries objectes d'aprenentatge en menor o major grau i en les diferents possibilitats de combinació que presenta l'experiència internacional. En conseqüència, en l'article següent, el 14.3, la norma legislativa deixa clar que el català i el castellà han de ser ensenyats obligatòriament tant en l'ensenyament primari com secundari. En tot cas, tot depèn de la interpretació que rebi el concepte de «llengua habitual». És clar, però, que en aquests moments per a la majoria dels fills dels immigrants que viuen a Catalunya i que comencen el primer ensenyament, la «llengua habitual» no és cap altra que el castellà. Com que també és cert que per a un infant la seva llengua habitual pot no ser la seva «llengua materna», si és que des dels primers anys de la seva infantesa està exposat majoritàriament a l'ús d'una altra llengua en el seu entorn immediat, poden donar-se casos en aquest sentit, que mai no seran, però, un gran nombre en l'actual organització de la societat catalana.

Aquest article 14.2 sembla condemnar, doncs, l'organització lingüística del sistema escolar català al principi de la «llengua materna», amb la qual cosa es barra el pas a formes mes audaces, modernes i adequades de l'ús lingüístic a l'escola catalana actual («immersió» a l'estil canadenc, combinació de l'ús instrumental de les dues llengues segons les assignatures, etc.). Si aquesta fos la interpretació prevalent, el català, ensenyat com a assignatura, obtindria els mateixos resultats a què estem acostumats per a les llengües estrangeres en una gran majoria de les zones d'alta immigració, és a dir, que *raramente se llega a dominar una lengua extranjera aprendida únicamente como materia escolar* (Mackey 1984:48).

No sembla, però, que aquesta sigui la intenció definitiva del legislador,

en fixar-se com a objectiu que «tots els infants de Catalunya, qualsevol que sigui llur llengua habitual en iniciar l'ensenyament, han de poder utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final dels estudis bàsics» (14.4). I també deu ser per això que a continuació fa la provisió d'indicar explícitament que la llengua catalana sigui emprada progressivament «a mesura que tots els alumnes la vagin dominant» (14.5), suposem que com a llengua vehicular de l'ensenyament. Cal remarcar, en tot cas, que serà només emprant el català com a llengua transmissora de continguts escolars i no només com a objecte d'estudi que podrà aconseguir-se una bilingüització correcta. Hom veurà, doncs, l'aplicació pràctica d'aquesta normativa lingüística.

La Llei preveu també algunes mesures relacionades amb un altre gran factor d'influència lingüística en la societat actual: els mitjans de comunicació. Així, preveu la promoció de la llengua i cultura catalanes en els mitjans propis de la Generalitat i també algunes mesures per als pertanyents a altres entitats, com ara subvencions (Art. 21). En aquest apartat, la política fonamental es troba en el nivell d'incidència que les institucions d'autogovern catalanes puguin tenir en els mitjans dependents justament d'altres mans, ja siguin privades o públiques. En el camp de la ràdio, per exemple, caldria un equilibri més just, com a mínim, entre l'oferta actual en català i en castellà, que es troba a disposició de la població de Catalunya. Quant a la televisió, la Llei no és gaire explícita, probablement perquè el legislador és conscient que és una àrea sotmesa principalment a la jurisdicció estatal. No cal dir, però, encara que sigui de passada, la necessitat d'una reconversió dels canals estatals actuals, a fi que, juntament amb el tercer de la Generalitat, s'arribi a una utilització òptima d'aquest mitjà en el procés de bilingüització de la població immigrada o dels seus descendents.

La disposició legislativa que comentem, considera, també, una sèrie d'accions generals de foment del català, sota l'epígraf d'«Impuls institucional» a les quals, com ja hem dit, també estarà sotmesa la població immigrada a Catalunya. Justament no cal pas perdre de vista tots aquest àmbits, que afectaran extraordinàriament aquesta segona generació d'immigrats en la seva entrada en el món laboral o adult en general. Es tracta de les activitats mercantils, publicitàries, culturals, associatives, esportives, etc. (Art. 25.1). L'estudi del cas del francès al Canadà ha demostrat la importància cabdal de la llengua del món laboral en el manteniment o en la regressió de l'ús d'un codi lingüístic. La utilització del català en les tasques econòmico-laborals és una condició imprescindible de l'èxit de qualsevol acció normalitzadora d'una situació sociolingüística. No solament influeix en la creació de motivació per a tenir un bon domini de la llengua en qüestió sinó que és, sobretot, la justificació de l'esforç fet en l'adquisició d'aquesta llengua. Un país que posi en marxa un procés de normalització lingüística començant en el món educatiu i no el continuï al món laboral i econòmic s'embarca en una operació fracassada d'entrada en els objectius finals i en els mateixos esforços humans i econòmics que hi haurà dedicat.

8. *Conclusions*

Una anàlisi global del procés de bilingüització de la immigració a Catalunya ha de remarcar els punts fonamentals que diferencien aquest procés en comparació amb d'altres:

1) El cas català, és, amb tota claredat, un cas de *speech-area immigrants* (Kloss, 1971:252). És a dir, és un cas de migració interna, de persones que, tot i restant dins de les fronteres polítiques del seu estat, s'han traslladat d'una àrea en què la seva llengua era la d'ús normal a una zona la població indígena de la qual parla un altre idioma.

2) Com a conseqüència de la pertinença d'aquesta població indígena, que té una altra llengua com a pròpia, a la mateixa organització política estatal en la qual és majoritària i oficial la llengua del grup immigrant, aquesta població nativa es troba pràcticament bilingüitzada en la llengua primera dels immigrants.

3) D'acord amb el punt 1), els immigrants que procedeixen d'altres zones d'Espanya es troben amb igualtat de drets civils amb els naturals d'aquesta nacionalitat. En cap cas, doncs, s'estableix la percepció d'«inferioritat» o d'«estrangeria» que arriben a experimentar els immigrants que es traslladen a zones amb diferent pertinença política de la seva d'origen (ex. a altres països d'Europa).

4) La llengua de la majoria d'aquests immigrants «lingüístics» té més pes públic a Catalunya que la pròpia del lloc, i és, alhora, una llengua amb molts més parlants al darrera, amb totes les conseqüències que això comporta.

5) Finalment, el volum demogràfic d'aquesta immigració arriba a ser tan alt en relació amb els naturals del país que la interacció entre els dos grups lingüístics —principal factor d'integració de les onades migratòries anteriors— es fa avui molt difícil en la majoria de les zones on estan establerts els actuals immigrants.

Aquests macro-factors tenen una importància cabdal en la modelació de la relació que s'estableix entre el grup immigrant i el receptor i com és percebuda pels seus protagonistes (els immigrats a Catalunya *saben* que no han creuat cap frontera) i influeixen decisivament en el propi procés sociolingüístic que estem examinant. Probablement és en aquestes característiques generals on trobarem la resposta global al fet abans esmentat de la no bilingüització de la segona generació immigrant a Vilafranca del Penedès. La relació de «dependència» lingüística establerta entre immigrants i nadius, que es concreta en un fenomen de *speech-convergence* (Bourhis, 1984:34) a favor sistemàticament del castellà en la majoria de les interaccions entre individus dels dos grups lingüístics, impedeix la colloquialització final del procés de

bilingüització de la segona generació immigrant i contribueix a fer, en paraules d'Aracil (1983:186, n. 4), «secundari» el català i «prioritari» el castellà a Catalunya mateix.

És aquest ús constant del castellà en la relació amb els immigrats per part dels catalans nadius que fa que disminueixi enormement la potència bilingüitzadora que en si mateixa porta la població catalanoparlant. Aquesta potència, a la pràctica, queda reduïda molt sovint al grau d'adquisició de la competència que pugui produir l'exposició dels immigrants a converses entre catalanoparlants. L'ús del castellà, però, amb els immigrants fa que mai no s'hagi d'arribar a la col·loquialització del català per part del grup immigrant. La simple comprensió del català els basta per a desenvolupar-se socialment a Catalunya sense cap mena de problema i per a no sentir-s'hi estranys ni desarrelats.

En el cas dels individus que viuen en barris d'alta majoria immigrant i sense possibilitat d'interaccions directes —encara que fossin passives— amb catalanoparlants, la simple adquisició de la comprensió del català esdevé molt més difícil i, en conseqüència, seran molts menys els qui arribin mai a col·loquialitzar-lo. Per als situats en aquestes condicions, la Llei preveu en tot cas la seva bilingüització per mitjà de l'escola i, en segon terme, pels mitjans de comunicació. Cal recordar que l'escola —en aquest cas només el factor «professor»— solament podria aconseguir una bilingüització més o menys correcta si el català fos usat —com a mínim amb grau equilibrat o superior al castellà— com a llengua vehicular. La simple classe *de* català està condemnada al fracàs absolut.

En conclusió, doncs, la realitat demogràfica i sociolingüística de la Catalunya d'avui mostra una fesomia molt diferent, per comparar, de la Catalunya republicana. L'arribada de les grans masses immigratòries sobretot des dels anys 60 ha capgirat la composició tradicional de la població a Catalunya i la continua, encara, capgirant. Les estadístiques que van sortint sobre l'origen familiar i lingüístic de les noves generacions catalanes mostren ja com a mínim una igualació del nombre d'individus dels dos grups lingüístics o fins i tot una lleu majoria d'origen castellanoparlant.

El lector mateix pot reflexionar sobre la descripció dels processos generals feta en els apartats 1-4 i la situació actual a Catalunya. A la llum de tot el que ha estat exposat, però, és clar que no podem esperar avui una assimilació lingüística total i ràpida de la població immigrant i, serà difícil en tot cas, aconseguir-ne una bilingüització completa. Depenent del grau d'aquesta bilingüització i dels factors que puguin produir que aquesta generació d'immigrants pugi els seus fills en la segona llengua apresa pels pares podrem parlar en el futur de si hi ha o no substitució lingüística, és a dir, assimilació.

Caldrà seguir, doncs, amb el màxim interès l'aplicació pràctica d'aquesta legislació. El que s'inicia, doncs, és una lluita entre la capacitat transformadora d'unes accions de política institucional (l'escola, els mitjans de comuni-

cació, la promoció general del català) i la realitat demogràfica i sociolingüística dels dos grups en contacte.

9. *Addenda*

El decret de la Generalitat de Catalunya 362/1983 de 30 d'agost delimita el concepte de «primer ensenyament» al Cicle Inicial d'E.G.B. (art. 7.1), per la qual cosa deixa de tenir validesa la interpretació que nosaltres havíem donat a aquesta expresssió a l'apartat núm. 7 d'aquest text, basada en l'equivalència «primer ensenyament» = ensenyament primari.

Amb l'aclariment, doncs, del període escolar afectat pel «dret a rebre (...) l'ensenyament en [la] llengua habitual, ja sigui aquesta el català o el castellà» (art. 14.2 de la Llei de Normalització Lingüística) s'obren —encara que només a partir del Segon Cicle d'E.G.B.— possibilitats d'ús vehicular bilingüe en el sistema educatiu català (Milian, 1984). Tal com hem defensat al llarg d'aquest escrit és aquest una condició indispensable per a una bilingüització mínimament satisfactòria de la segona generació immigrant, sobretot a les àrees de poca o nulla presència de població d'origen autòcton.

BIBLIOGRAFIA CITADA

ARACIL, Lluís V., 1983: *Dir la realitat.* (Barcelona: Edicions Països Catalans).

ARDANAZ, Nick, 1975: *A Measurement of English Vocabulary-Acquisition and Lexical Borrowing, and Related Non-Formal Pedagogical Variables of 200 Francophone Children Living in the West Island Area of Montreal, Prior to Formal Instruction in English as a Second Language.* Tesi no publicada. (Quebec: Université Laval).

ATTAR, Robert, 1977: «L'intégration sociale et linguistique des jeunes immigrants au Québec», *Education Canada* 17, n. 4, ps. 30-35.

BASTARDAS I BOADA, Albert, 1984: «Bilingüització de la segona generació immigrant: realitat i factors del procés a Vilafranca del Penedès», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 6 (en premsa).

BOURHYS, Richard Y., 1984: «Cross-cultural communication in Montreal: two field studies since Bill 101», *International Journal of the Sociology of Language* 46, ps. 33-47.

BRUDNER, Lilyan A., *et alii* 1979: «Language Attitudes Behavior and Interving Variables», *Sociolinguistic Studies in Language Contact,* Mackey, W. F. and J. Ornstein, eds. (The Hague: Mouton), ps. 51-68.

KLOSS, Heinz, 1971: «Language Rights of Immigrant Groups», *International Migration Review* 5, ps. 250-268.

LIEBERSON, Stanley, 1965: «Bilingualism in Montreal: A Demographic Analysis», *Language Diversity and Language Contact,* Dil, Anwar S., select. and introd. (Stanford, Cal.: Stanford University Press, 1981), ps. 131-157.

1970: *Language and Ethnic Relations in Canada.* (New York: John Wiley & Sons, Inc.).
1971: «Language Shift in the United States: Some Demographic Clues», *International Migration Review* 5, ps. 125-137.
MACKEY, William F., 1975: «Niveaux et fonctions du bilinguisme», *Bulletin de la F.I.P.F. (Actes du Troisième Congrès Mondial)* 12-13, ps. 23-42.
1976: *Bilinguisme et contact des langues.* (Paris: Ed. Klincksieck).
1984: «Lengua materna y enseñanza: problemas y perspectivas», *Perspectivas,* vol. XIV, n. 1, ps. 37-51.
MANSOUR, Samira Ahmed El-Sayed: *Cultural Change and the Process of Assimilation: A Study of the Assimilation of Egyptian Immigrants and Their Children Who Attend the Public Schools.* Tesi no publicada. (New York: New York University).
MILIAN i MASSANA, Antoni, 1984: «De la separació a la conjunció lingüística a l'ensenyament: el títol II de la Llei 7/1983, de 18 d'abril», *Revista de Llengua i Dret* 3 (abril 1984), vol. 2, ps. 33-41.
PRICE, Charles, 1969: «The Study of Assimilation», *Migration,* Jackson, J. A., ed. (Cambridge [U.K.]: Cambridge University Press), ps. 181-237.
RYU, Jung Shig, 1977: *The Mass Media and the Assimilation Process: A Study of Media Uses by Korean Immigrants.* Tesi no publicada. University of Oregon.
SMITH, Brian M., 1983: *Informal Learning as a Major Factor in the Design of Cost-Effective English, Second Language Programs for Primary Level Pupils in Quebec.* Tesi no publicada. (Quebec: Université Laval).
WEINREICH, Uriel, 1953: *Languages in Contact.* (The Hague: Mouton Pub., 1979, 9a. ed.)
1968: «Unilingüismo y Multilingüismo», *El lenguaje y los grupos humanos,* FOURQUET, Jean, *et al.,* eds. (Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión, 1976), ps. 81-115.